

МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАСИ ТЕРРОРИЗМ ВА ЭКСТРЕМИЗМНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ МУҲИМ ЙЎНАЛИШИ СИФАТИДА

*Ибрагимов Аброр Алимович,
Ўзбекистон Республикаси ИИБ
Академияси Тезкор-қидирув фаолияти
кафедраси катта ўқитувчиси*

Аннотация: Мақолада миграция жараёнларини тартибга солиш масалалари, мамлакатнинг ички ва ташқи сиёсати, миграциянинг салбий оқибати сифатида терроризм ва диний экстремизм, гиёҳвандлик, одам савдоси ва бошқа трансмиллий жиноятларни юзага келиш эҳтимоллари, шунингдек, миграциянинг мазмун-моҳияти ва кўринишлари таҳлил қилинган.

Калит сўлар: меҳнат бозори, ишсизлик, бандлик, миграция, меҳнат миграцияси, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт, демографик вазият.

Бугунги кунда халқаро миқёсда шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига таҳдидларнинг янги-янги кўринишлари вужудга келмоқда. Бу таҳдидлар халқаро майдонда миллатлар, динлар, ижтимоий табақалар ҳамда мамлакатлараро инсонларнинг ҳаёт даражаси, турмуш тарзида зиддиятлар ва тафовутлар билан қоришиб жиноятчиликни янада кучайтирмоқда. Бугун ер юзида ноқонуний миграция диний экстремизм, терроризм, гиёҳвандлик, одам савдоси, “оммавий маданият” хавфини тобора кучайиб боришини тақазо этаётганлиги барча мамлакатларни ташвишга солмоқда.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг миграция ва қочоқлар масаласига оид таҳлилларига кўра келажакда дунё аҳолисининг сони ўсиб бориши натижасида 2050 йилга бориб 9,7 миллиард кишини ташкил этади. Агарда бутун дунё аҳолиси таркибида халқаро мигрантлар ҳиссасининг турғунлиги сақланса, 2050 йилга бориб дунёда мигрантлар сони 321 миллион кишини ташкил этади¹.

Бу кўрсаткичлар *биринчидан*, халқаро меҳнат бозорининг очиклиги ва шу билан бирга тўлиқ тартибга солинмаганлиги, *иккинчидан*, айрим давлатларда иқтисодий-сиёсий, ижтимоий ва табиий шарт-шароитлар оғирлашуви, бошқа бирларида эса барқарорликни таъминланганлиги билан боғлиқ. Бундай шароитлар инсонларда ҳаёт тарзининг сифати, яшаш учун шароитларни яхшилаш, манфаатли меҳнат ҳаққи тўланадиган иш излаш, атроф-муҳит ва

¹ БМТнинг собиқ Бош қотиби Пан Ги Муннинг миграция ва қочоқлар масалаларига бағишланган 2016 йил 19 сентябрь кунин Нью-Йоркда яъни – Бош Ассамблеянинг 71-сессияси очилишидаги маърузаси. <http://www.panarmenian.net/rus/news/212018/>

саломатликни сақлаб қолиш ва тиклаш мақсадида бошқа давлатларга чиқиш эҳтиёжини туғдиради. Миграция ривожланиш, камбағалчилик, инсон ҳуқуқлари каби бошқа глобал масалалар билан ҳам чамбарчас боғлиқдир. Мигрантлар кўпинча жамиятнинг ҳаракатчан аъзолари ҳисобланади.

Масалани иккинчи томонига эътибор қаратадиган бўлсак, миграция жараёнларининг салбий оқибатлари натижасида ноқонуний миграция, одам савдоси, терроризм ва экстремизм иллатларининг юзага келиш эҳтимоли юқорилигини инобатга олиб, баъзи мигрантлар эксплуатация қилинади ва уларнинг инсоний ҳуқуқлари поймол қилинади, шунингдек улар бориладиган мамлакатларда интеграция қийин бўлиши мумкин.

Миграция жараёнларини тартибга солиш масалалари мамлакатнинг ички ва ташқи сиёсатининг мураккаб вазифаси эканлиги, унинг оқибатида терроризм ва диний экстремизм, гиёҳвандлик, одам савдоси ва бошқа трансмиллий жиноятларга қарши курашишда муҳим аҳамият касб этишини инобатга олиб, аввало, миграциянинг мазмун-моҳияти ва кўринишларини эътироф этсак: **“Миграция”** (лот. *migratio* – аҳолининг бир жойдан бошқа жойга кўчиши) аҳолининг мамлакат доирасида бир жойдан бошқа жойга ёки бир мамлакатдан бошқа мамлакатга кўчиши ёки кўчирилишидир².

Мустақилликнинг илк йилларидан бошлаб, миграция жараёнларни тартибга солиш масаласида Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг муҳим устувор йўналишига айланди. Жумладан икки ва кўп томонлама ҳукуматлараро битим (шартнома ва меморандум)лар Чехия, Азарбайжон, Литва, Польша, Тожикистон, Болгария, Туркия, Латвия, Покистон, Қирғизистон, Беларусия, Озарбайжон, Саудия Арабистон, Туркменистон, Қатар, Россия Жанубий Корея, Туркменистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон давлатлари ўртасида имзоланди.

Миграциянинг салбий жиҳатлари мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ҳиссаси салмоқлидир. Жумладан, ноқонуний миграция, одам савдоси, гиёҳвандлик, ОИТС касалликларига чалиниш, терроризм ва экстремизм, контрабанда каби трансмиллий жиноятларининг юзага келишида намоён бўлади. Аммо жараённи фақат мазкур иллатларнинг юзага келиши билан баҳолаб бўлмайди. Шу билан бирга инсоннинг таълим, билим ва ўз-ўзини англаш даражасини ошириш учун интилиш истагини кучайтириш билан бирга, давлат учун иқтисодий ўсиш, ишлаб чиқариш ва кишлоқ хўжалигини ривожлантиришига қаратилганлиги билан аҳамиятлидир³.

² Юридик энциклопедия. У.Таджиханов. –Т.: “Шарқ”, 2001. – 656 б

³ Якубов, Х., & Раҳмонжонов, Х. (2022). Diniy ekstremizm va terrorizm tahdidi. *Общество и инновации*, 3(2/S), 246-251.

Бу борада мамлакатнинг ташқи сиёсатида мигрантларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, шунингдек, ноқонуний миграция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда профилактикасини таъминлаш масалаларини янада такомиллаштиришга қаратилган илмий тадқиқотлар олиб бориш объектив заруратига айланди.

Шу ўринда, Россия Федерацияси Миграция хизматининг статистик маълумотларини (2016.й.) таҳлил қиладиган бўлсак, Федерация ҳудудига Марказий Осиёдан борган меҳнат мигрантларининг 45,9 % Ўзбекистон Республикаси, 22,9 % Тожикистон Республикаси, 15,4 % Қозоғистон Республикаси, 15,0 % Қирғизистон Республикаси ва 0,7 % Туркменистон Республикасига тўғри келади⁴.

Шунинг учун ҳам, мамлакатимиз фуқароларининг республикага келиш ва ундан чиқиб кетиш каби конституциявий ҳуқуқларини таъминлашда миграция жараёнларини тартибга солиш долзарб аҳамиятга эга. Бугунги кунда миграция жараёнларини тартибга солиш қонунга хилоф равишда чет элга чиқиш ёки Ўзбекистон Республикасига кириш билан боғлиқ бўлган ҳуқуқбузарликларни олдини олишнинг энг самарали йўналишидир.

Жамият ижтимоий ҳаётининг барча соҳаларида амалга оширилаётган ислохотлар миграция жараёнини тартибга солиш имконини кенгайтирмоқда. Айниқса, ён-атрофимизда хавфсизлик, барқарорлик ва аҳил кўшничлик муҳитини шакллантириш борасида мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар ҳам миграция жараёнларини тартибга солишга хизмат қилади.

Бу борадаги долзарб масалаларни ҳар томонлама ўрганиш, амалдаги қонунчилик, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва илғор хорижий тажрибанинг таҳлилидан келиб чиқиб, хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритиш йўналишида олиб борилаётган чора-тадбирлар бу борадаги ишларнинг амалий исботидир.

Ўзбекистоннинг Ташқи сиёсий фаолияти концепциясида хорижий айниқса кўшни мамлакатлар билан дўстлик муносабатлари устуворлигининг таъминланиши мазкур мамлакатларнинг савдо-иқтисодий, инвестициявий, технологик ва молиявий-техник ҳамкорлигини тубдан ривожлантириш билан бирга хавфсизликка таҳдид солаётган халқаро трансмиллий жиноятларни содир этишни тақозо этувчи, унинг сабаб ва шарт-шароитларни вужудга келтираётган иллат - ноқонуний миграцияни олдини олишга имкон яратиб бермоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Россия Федерацияси, Туркменистон, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон Республикалари, хусусан Туркия Республикаларига амалга оширилган

⁴ <http://zagranfast.ru/news/2016-04-12/kolichestvo-trudovykh-migrantov-iz-tcentralnoy-azii-v-rossii-nes>

ташрифлари жараёнида миграцияни тартибга солиш масалаларининг муҳокама қилиниши бунинг амалий тасдиғидир.

Жумладан, Қирғизистон Республикасида ўтказилган музокаралар якунида Ўзбекистон — Қирғизистон давлат чегаралари тўғрисидаги шартнома имзолангани икки халқ ўртасидаги яқин қўшничилик муносабатларини янада тиклашга, шунингдек, миграция жараёнларини тартибга солишда ижобий таъсир кўрсатмоқда.

Шунингдек, Президентимиз ташаббуси билан 2017 йилнинг 5 апрель куни Москва шаҳрида “Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати ҳамда Россия Федерацияси Ҳукумати ўртасида Россия Федерацияси ҳудудида вақтинча меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси фуқароларини уюшқоқлик билан йиғиш ва жалб қилиш тўғрисида”ги Битимнинг имзоланиши Россия Федерациясида меҳнат қилаётган ва меҳнат қилиш истагида бўлган фуқароларимизнинг ҳуқуқ-эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилинишини янада мустаҳкамлади.

Бу эса меҳнат миграцияси жараёнларини қонуний тартибга солиш, мигрантларнинг чет элда ҳуқуқ ва эркинликларининг ҳимоя қилиниши, шунингдек, мигрантлар айнан қандай меҳнат фаолияти билан шуғулланиши, қанча маош олиши, қандай меҳнат шароитида яшаши каби ҳолатларни олдиндан билиш имкониятини берди.

Бундан ташқари томонларнинг иккала давлат ҳудудларида миграция соҳасида ваколатли органларнинг ваколатхоналари таъсис этилди. Мазкур ваколатхоналар томонидан миграция соҳасидаги халқаро шартномалар ва қонун ҳужжатларни ишлаб чиқиш, миграция соҳасида ахборотни тўплаш, ўрганиш ва таҳлил қилиш, ўз ваколатига оид масалалар юзасидан фуқаролар қабулини амалга ошириш ҳамда зарур ҳолларда ўз ваколатларига алоқадор масалалар бўйича ўз давлатлари фуқароларининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш каби функцияларни амалга оширади.

Мазкур халқаро қонун ҳужжатларнинг қабул қилиниши ва унинг ҳаётга жорий этилиши бевосита, миграция жараёнларини тартибга солиш ва унинг ғайриқонуний кўринишларини юзага келишига олиб келувчи сабаб ва шарт-шароитларни ўз вақтида аниқлаб ноқонуний миграция хавфини зарарсизлантиришга хизмат қилади. Чунки, бугунги кунда ён-атрофимизда одам савдоси ва ноқонуний миграция деган турли иллатларнинг хавфи тобора кучайиб бораётган бир пайтда мазкур чора-тадбирларнинг амалга оширилишини даврнинг ўзи тақозо қилмоқда.

Агарда мазкур жараёнлар ўз ҳолига ташлаб қўйилса, халқаро майдонда миллатлар, турли дин вакиллари, ижтимоий табақалар, мамлакатлараро инсонларнинг ҳаёт даражаси, мигрантларнинг жамиятга сушт мослашуви,

турмуш тарзининг тафовутлари билан қоришиб трансмиллий жинойтчиликни янада кучайтириб қатор муаммоларни туғдиришига олиб келади.

Мазкур муаммоларнинг таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, ноқонуний миграциянинг шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига таҳдидини қуйидагиларда кўришимиз мумкин:

биринчидан, меҳнат қонунчилигида белгиланган талабларини бузиши оқибатида меҳнат муносабатлари соҳасида ҳуқуқбузарликлар содир этилишида;

иккинчидан, инсон ҳуқуқлари, шунингдек халқаро стандартлар ва миллий қонун нормаларининг бузилишида;

учунчидан, одам савдоси, қурол-яроқ, наркотрафик ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланиши, терроризм, диний экстремизм билан боғлиқ бошқа жинойтларининг содир этилишида;

тўртинчидан, мигрантларнинг узоқ вақт давомида оила аъзолари билан бирга бўлмаслиги сабабли оилаларнинг бузилиши, энг ачинарлиси вояга етмаган ва ёшларнинг назоратсиз ва қаровсиз қолишида уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларининг бузилишида;

бешинчидан, турли хавфли юқумли касалликлар билан зарарланиш ва санитар-гигиеник ҳолатни ёмонлашиш, инсон ҳаёти ва соғлиғига таҳдидлар кучайиши каби бир қанча омилларни келтириш мумкин.

Мазкур таҳдидларни олдини олиш, уларни юзага келиш сабаблари ва шарт-шароитларини чуқур таҳлил қилиш, аниқлаш ва бартараф этиш бўйича давлат органлари, шунингдек ички ишлар органларининг кенг жамоатчилик билан яқдил ҳамкорлигига асосланган тизимли ва самарали тезкор-профилактик чора-тадбирлар олиб борилмаса, чет элга турли хил мақсадларда чиқиб кетган шахсларнинг терроризм ва экстремизм билан боғлиқ бўлган турли хил оқимлар таъсирига тушиб қолишлари, энг ачинарлиси улар томонидан содир этиладиган қўпоровчилик ҳаракатларининг фақатгина оқибатларига қарши курашиш билан чекланиб қолиш мумкин.

Шунинг учун ички ишлар органлари доимий яшаш манзилдан турли мақсадларда узоқ муддатга чет элга чиқмоқчи бўлаётган, чиқиб кетган шахсларни, уларнинг чиқиб кетиш мақсадларини аниқлаш, ҳисобга қўйиш, бу тоифадаги шахслар, уларнинг яқинлари билан тушунтириш, огоҳликка чақириш, виктимологик ва тезкор-профилактик ишларни олиб бориш, улар орасидан одам савдоси, наркотрафик, терроризм ва экстремизм, ноқонуний миграция билан боғлиқ жинойтлар содир этишга ёки уларнинг қурбони бўлишга мойил бўлган шахсларни, уларнинг жинойий алоқаларини аниқлаш, шунингдек терроризм ва экстремизм билан боғлиқ жинойтга алоқадорлигини текшириш, уларнинг жинойий фаолиятини фoш этиш ва унга чек қўйиш мақсадида мунтазам равишда керакли чора-тадбирларни амалга ошириб боришлари лозим.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, миграция жараёнларини тартибга солиш мақсадида мамлакатимизнинг ташқи сиёсатда хорижий мамлакатлар билан икки ва кўп томонлама қонун ҳужжатларнинг қабул қилиниши ноқонуний миграцияни юзага келишига имкон берувчи сабаб ва шарт-шароитларни ўрганиш ва таҳлил қилишга, шунингдек терроризм ва экстремизмга қарши курашиш, аниқлаш ва бартараф этишга замин яратади.